

VI

В неділю вранці Літостанський з своїм товаришем Червінським тільки що повмивались і сіли за стіл до самовара, як в кімнату вскочила хазяйчина куховарка, сільська молодиця, й подала лист, що приніс поштальйон до хазяйки.

— Це до тебе лист. Певно, пише твій татунь з Канева, а може, й грошаки шле на якусь потребу, — сказав Червінський, подаючи лист Літостанському.

— Ні, це не татусева рука. Надписано дуже гарною рукою! на диво гарною, неначе вимальовано. І хто це пише до мене?

І Літостанський з нетерплячкою роздер конверт і прочитав голосно:

«Коханий, любий Луко Антоновичу! Я знаю вас, хоч ви, може, мене гаразд не знаєте. Ви дуже припали мені до вподоби од того часу, як мені трапилось вперше вас побачить, а потім і стрінутись з вами. Коли ваша ласка, то зайдіть до мене в неділю на вечірній чай, так, приміром, в шостій годині. Будете моїм дуже бажаним гостем. Мені забажалось ближче познайомитись з вами, бо ви мені дуже й дуже сподобались. Мій дім на Шулявській вулиці під номером 102. Сподіваюсь вас до себе й гадаю, що ви доконче зайдете до мене на чай. З щирою прихильністю й поважанням зістаюсь Д. Кміта».

— Що за оказія! — крикнув Літостанський, — пише якась Кміта. Я такої й не знаю, навіть не чував про неї. А може, воно чоловік!

— І справді не можна довідатись, чи воно чоловік, чи жінка — ота Кміта. Певно, жінка, а може, й якась панна, та ще й багатенька. Може, це тобі трапляється несподіваний талан? Га? — говорив Червінський, сьорбаючи гарячий чай.

— А нечистий його вгадає! Це справді якась загадка, яку завдають відьми в казках.

— Чи не було пак часом в тебе з кимсь якого потайного роману: з якоюсь панною або молодією удовицею? Га? Признавайся! — жартував веселий Червінський.

— Ні, не було, сказати по правді. Коли б знати, куди це я потраплю? А цікаво б знати за це; господи, як цікаво! Може, це прислала до мене листа котрась з тих двох гвоздичків... Пам'ятаєш, як було виходять гімназистки рядками з гімназії, а ми саме було йдемо в канцелярію та й слідкуємо за ними навздогінці? Пам'ятаєш тих двох чималих гімназисток, що йшли позад усіх в останній парі, а за ними плуганились дві дами з сивими кісьми та з чорними вусиками під носом?

— Це ти згадуєш про тих двох чорнявеньких панночок, з карими очима та з чорними тонкими брівками? Пам'ятаю, пам'ятаю! І карі очки пам'ятаю, і рум'яні щічки, і повні та червоні, як калина, уста пам'ятаю. І досі пам'ятаю за ті два червоненькі гвоздички, як ми їх продражнили.

— І я їх пам'ятаю, — сказав Літостанський.

— Але ж ти не вважаєш на те, що така молоденька панночка не може ж таки без сорому закликать тебе в дім, де, надісь, або живе її батько, мати та, певно, ціла паровиця братиків та сестричок, — сказав Червінський.

— Що правда, то правда. Така панночка може запрошувати на розмову кудись в Царський сад, або в темні закалабки Софіївського собору, або кудись інде, тільки не до себе додому. Це пише людина, що живе десь нарізно, окроми од сім'ї, в власному домі. І хто б це такий був? Ото притичина! Аж в мене голова ходором ходе! Ой, коли б швидше день минав!

— Ну тай спосудилось же тобі, враг би тебе взяв! Певно, тебе мати купала в тої та в любистку. Це тебе, мабуть, просе до себе якась багатюща панія, що має свій власний дім, живе самостійно, може, має села й сахарню, може, надбала мільйон грошей. Це бува! — говорив Червінський.

— Може й так... Кат його зна! — мимрив Літостанський, спустивши віка й задумавшись.

— Це либонь твоя доля там десь сподівається тебе, як в нас теревенять баби в Василькові. Ти входиш в пишні покої. Там паркети, дзеркала, аж під стелю, лиснять здоровецькі вікна та сяють канделябри; килими долі аж очі беруть в себе! неначе квітники. Кругом розкіш та пишнота. В покоях одгоняться пахощами резеди та левкоїв, буцім в квітнику... Амбра, пахощі, шик, блиск! Одчиняються двері, і виходе до тебе якась цяця писанка, струнка та рівна, як тополя серед поля, з очима, як брильянти, біла, як лелія, сама вся в брильянтах, в шовковому білому убранні, уся сяє, мов зоря. Шовк шелестить, очі горять, щоки палають, серце палахкотить од кохання. Виходе, ніби зоря сходе на майському небі. І вона твоя, і той ввесь палац твій, і все її надбання, усі її скарби, — усе твоє, бо, враг тебе не взяв, ти вартий усього того дива!

— Говори! Говорила покійна до смерті, та все чорт зна що!.. Ще й дражниться. В мене й без того думка жене думку, неначе їх підхопила завірюха, — обіззавсь Літостанський.

— Ото коли б мені трапивсь такий талан! От тоді б моя мама з дива тільки б очі витріщила! Вже не закупувала б садків в Василькові та не приставляла б паровицями яблука на продаж до Києва; скинула б навіть свою міщанську чущку, — оту хустку з голови, та, певно, начепила б капелюш з цілим оберемком квіток та й ганяла б по Хрещатику баскими кінями, — сказав Червінський і зареготавсь на всю хату, закинувши чорноволосу патлату голову на спину.

Його білі міцні зуби заблищали з широкого червоного рота. Чорні довгі вуса піднялись вгору і наїжачились, а чорні брови аж заворушились. В Червінського були товсті брови. Ці густі брови розбігались кінцями вгору навкоси, неначе в його на лиці було двоє вусів: одні під носом, а другі вгорі над носом; одні звішувались кінцями вниз, а другі стриміли кінцями вгору. Він реготавсь, задерши голову, а ті двоє вусів ворушились та метлялись по обидва боки кирпатого куценького носа. Веселі чорні, як терен, очки аж бігали.

Літостанський і собі зареготавсь на всю хату, уявивши його просту маму міщанку, зав'язану чорною хусткою, в фаетоні, з цілим оберемком квіток на стовбоватій голові.

Літостанський допив чай, не з'ївши навіть скибки паляниці з чаєм од такої несподіванки. І заходивсь чепуритись перед дзеркалом, зачісуючи свої русяві кучері. І мертве дзеркало одбивало в собі задумані тихі блакитні очі, задумане обличчя, ніби од мудрої загадки, котру завдала йому чиясь несподівана писулька, кинута випадком чиясь потаємною рукою в його житло.

Літостанський пішов в Софіївський собор, простояв службу божу, але не чув, що читали та співали в церкві.

Хазяйка покликкала паничів обідать. Червінський хапком уплітав гарячу страву, аж за вухами лящало, а Лука Антонович сидів мовчки, і їжа не йшла йому на думку. Той лист, написаний чудово, ніби вимальований, неначе вкрав його апетит і спокій. В його думці все сновигали якісь загадкові постаті, лисніли здорові покої, сяли дзеркала, високі, аж під самісіньку стелю, манячили чийсь пишні карі очі. Він ніби почував дух запашних квіток в покоях і все ніби бачив уявки той лист, неначе він манячив в його перед очима.

Він насилу чув, що говорила хазяйка, яку розмову вів Червінський. Його думи літали десь-інде, десь далеко, в якійсь казковій мрійній далечині, повитій туманом. Не попоївши гаразд, він встав з-за столу й ліг на ліжко, щоб одпочить або й заснуть по обіді. Але сон його не брав. Лепетливий товариш своїми жартами та вигадками дав направу його думкам, дуже поетичну та мрійну. А цікавість не давала йому спокою ні на хвилину.

Молодий хлопець насилу діждав, поки сонце стало на вечірньому прюзі, одягся, сховав лист в кишеню, щоб часом не забути номера дома й не помилиться, і вийшов навшпиньки з хати, щоб не збудить товариша.

Знайшов він Шулявську вулицю й почав придивлятись до номерів. Вулиця тяглась сливе без кінця. По обидва боки вулиці стояли гарні, але не дуже здорові дома. Молодий хлопець швиденько йшов далі, а показаний в листі номер ще був далеко. Вже вулиця спустилась з крутого

горба в долину. З горба неначе котились наниз вже поганші домки, притулені до гори одним боком, закутані в старі садки, неначе гарбузи в гарбузиння та бадилля. Він глянув наниз, а там далі стояли низками ще поганші дерев'яні домки, не то міщанські, не то крамарські або шевські.

«Що це за диво! Куди ж це мене запровадив отой загадковий лист? Тамечки ж далі вже й чималих домів не видко, а тільки стримлять якісь халупи та землянки, неначе рядки кротовин. От тобі й на! Це ж направив мої думки на фантастичний лад отой навіжений Червінський. А я, дурний, й піддавсь тій направі, бо пойняв йому віри. Де ж ті палаци та покої на тому багні та на мокрачах понад Либеддю?»

І молодий хлопець почувив, що лиснючі дзеркала та паркети неначе згасали й зслизали, ніби їх розвівав вітер, як вранішні смуги туману.

Зійшовши наниз з гори, Літостанський почав кмітити за номерами. Але до сто другого номера вже було недалечко. Домки пішли не знати які. Усі його мрії одразу згасли, неначе на їх хтось дмухнув з усієї сили та й погасив, як вітер світло. Він прикмітив номер дома, показаний в листі, і з дива спинивсь.

«Домок довгий, не дуже поганий, але кругом його старий гарний садок, неначе в якійсь дідицькій оселі. Хто ж живе в цьому домі? Ет! Дурно тільки бентежився та турбувався цілісінний день. Але... може, тут живе якийсь дідич».

Літостанський так обурился, що вже хотів вернутись додому.

«Чи не Червінський оце встругнув мені оцю штуку, щоб насміятись з мене в канцелярії?.. Але... лист писаний не його рукою... Мабуть, сеяюха, когось настренчив написати... Оце буде штука, як я вшелепаюсь в чиюсь хату непроханий. Нате, мовляв, мене, бо ви до мене писали. Але... треба хоч розпитать...»

І цікавість переважила всі міркування молодого хлопця.

«Ет! За всі голови! Піду та хоч загляну в оцю дурну садибу та в хату. Якщо не спосудиться, то я круть! та й поверну голоблі назад».

І він подзвонив коло дверей. Йому хтось одчинив двері й хапком зслиз десь в одну мить. Він скинув пальто і вступив в маленьку чистеньку світличку. На канапі сиділа Галецька поруч з Мокрієвською й балакали вдвох. Літостанський поклонивсь до їх і витріщив з дива очі: в його майнула думка про красуню-панію, багатирку, за котру йому торочив Червінський ще недавнечко.

«Ой, лишечко! Тут сидять якісь дві загнібиди, ніби дві шкапи, такі захуджені, що в їх аж кістки торохтять! Одна жовта, як жовтило, а друга кисла, ще й скривилась, як середина на п'ятницю. Ой, вернись назад!»

— Вибачайте! Це, певно, я не потрапив... не туди зайшов... Бувайте здорові! Вибачайте! я помиливсь! — мимрив збентежений хлопець, запикуючись.

Але з кімнати рипнули двері. В світлицю вступив сухорлявий Кміта, достоту, неначе цап плигнув через перелаз в огород.

— Ба туди! туди! Де вже пак не туди! — гукнув Кміта.

«Якийсь цап... в цапиною борідкою. От тобі мої мрії! Але цей цап щось мені по знаку».

— Ви мене, Луко Антоновичу, не впізнали? А я ж вчора провів вас до самісіньких дверей, як ви простували через майдан в канцелярію. То я написав до вас листа й запросив вас до себе на чай.

«Ну, чи варто ж було теліпатись на ці либедські мочарі для цієї цапиної борідки?» — подумав Літостанський і стояв на порозі ні в сих, ні в тих. Ну та й німфи! Ще й з цапом в додачу! Оце попавсь з бухти-барахти та з доброго дива! Бий вас коцюба! Де ви взялись на моє лихо?»

— От і великий вам спасибі, що ви прийшли до мене, сподобили мене візитом! — сказав Кміта й при тих словах обняв гостя й тричі цмокнув його в уста.

Літостанському здалось, що на його сп'явся цап сухими ракотицями й тричі лизнув його по губах ще й полоскотав по шиї своєю паскудною борідкою. Йому стало гидко й противно, бо він

був гидливий зроду.

«Оце так халепа! Борони боже, як ще й ті захуджені загнибіди кинуться обнімати та лизать мене! Од тих я ладен хоч і випручатись, та й без сорому казка, прожогом з хати!» — подумав Літостанський, стоячи біля порога.

— Я Денис Полікарпович Кміта, — порекомендувавсь господар Літостанському.

— То то ви писали до мене лист? — якось несамохіть спитав Літостанський, — а я думав...

— Ви либонь думали, що Кміта, то якась молодесенька, гарненька панянка? Еге, так? — спитав Кміта, жартуючи. — То вже винуйте моє прізвище, яким, певно, колись давно продражнили наш рід добрі люди.

— Та, сказати вам по щирій правді, я нічого цього не думав, — обізвавсь якось знехотя Літостанський.

— Сідайте ж, будьте ласкаві, та будьте моїм гостем, — просив господар, — оце моя добра знайома Ольга Семенівна Галецька, капітанша, а це Лукія Наркисівна Мокрієвська, одна з моїх пожилців та столовників, — знайомив його Кміта, — а вам рекомєндую Луку Антоновича Літостанського, що, мабуть, сидить в канцелярії за тим самісіньким столом, де колись і я поневіривсь та лиха набиривсь.

Галецька підвелась і привіталась з гостем, Мокрієвська жваво схопилась з місця й по-панічівській стисла й труснула руку, ще й очі закотила під лоб.

«Які худі та замлілі оці обидві дами, — подумав Літостанський, — чи вони дуже натруджені, чи дуже вбогі та захарчовані? Певно, швачки».

— Я неначе десь вже бачив вас, десь стрічавсь з вами. Щось ви мені ніби трохи по знаку... — говорив Літостанський, поглядаючи на Мокрієвську. — Галецька спустила очі додолу й засоромилась. Мокрієвська дрібненько зареготалась.

— Може, ми й стрічались десь в Києві, бо й ви мені по знаку, може, тим, що ви незвичайний блондин, аж в вічі кидаєтесь. Мабуть, ми стрічались десь або в Царському садку на гулянці, або в театрі, або десь в церкві, може, в монастирі... а може, й під монастирем, — сказала Мокрієвська й знов дрібненько зареготалась і зирнула карими очима на Кміту.

— Це може быть. Але буває, що одна людина з лиця, в очей, з брів дуже схожа на другу... — обізвавсь Кміта, замотуючи розмову.

«Не тільки одна людина часом скидається на другу людину, але часом і на якусь животину, як ти скинувсь на цапа, — подумав Літостанський. — Ну та й люба буде розмова в гостях в цими цапами та захарчованими загнибідами. Треба трошки посидіти для звичайності, та й за шапку, та навтікача з світлиці! Ото нареготеться навісний Червінський, як я розкажу йому за свої походінки по Либедських мокрачах!»

— Мене аж завидки беруть, що ви на службі. Вам, панічам, все-таки легше й зручніше примоститься десь на місці, ніж нам, бабам, — сказала Мокрієвська. — Чи не напители б ви десь там в канцеляріях і мені та Ользі Семенівні якогось писарського місця? З мене либонь вийшов би добрий урядовець або писар, бо моя рука в письмі дуже гарна.

Мокрієвська знов весело й кокетко засміялась, аж дрібненькими зубами заблищала, неначе виставляла напоказ: дивись, мовляв, які в мене зубки!

«Ще й залицання на думці в оцієї загнибіди. Жартує та сміється, аж вилиці випинаються на сухих щоках. Ой, втічу! Навряд, чи видержу далі оцю нудьгу! Ще й доведеться верзти компліменти оцім адамовим головам».

— Нечля нам лізти в урядовці, Лукіє Наркисівно. Нам коли б бог послав якусь жіноцьку службу, хоч незначну, то ми й тому були б раді, — сказала Галецька.

— Якби ж пак це залежалось од нас, — сказала Мокрієвська.

— Хіба ви напитуєте службу? — спитав Літостанський, обертаючись до Галецької.

— Напитую, та нігде не знайду. Я недавно овдовіла та зосталась без нічого, навіть без пенсії. Треба напитувати собі, ради шматка хліба, яку-небудь службу, — сказала Галецька.

Літостанський одразу став прихильніший до удови. Оповідання за безталанне життя взурило його добре серце.

— А ви, Луко Антоновичу, таки напитуйте для мене місце в канцеляріях, коли ваша ласка. Я ладна сісти за столи, хоч би й за столоначальника або й вище, якби це од мене залежалося. Думаєте, не спромоглась би вести справу? Ой-ой-ой! Побачили б, який з мене вийшов би падковитий до діла столоначальник! — сказала Мокрієвська й знов зареготалась на всю світлицю якось нервно, аж голову закинула на плечі.

Її, очевидячки, драгував гарний молодий хлопець своєю красою, і вона, своїм звичаєм, не вдержалась од залицання. Причеплива Мокрієвська одразу стала йому противна. Він змовчав і не одповів їй ані словечка.

— Ну, Лукіє Наркисівно! потрапить в столоначальники не так-то легко, як ви думаєте. Треба передніше таки добре обшмульгати боки та лікті об канцелярські столи, щоб сісти за столоначальника, — обізвась Кміта. — Я от пообшмульгував собі боки, а, як бачите, високо вгору не пішов.

Розмова тяглась дуже нудна для молодого хлопця. Галецька оповідала за своє бідування в Києві, за своє удівництво, хоч і словечком не натякнула, що вона ходє з торбами й просє милостини під монастирями. Мокрієвська розпустила веселі жарти та крутила кокетку головою. Усе це не цікавило Літостанського нітрішечки! Його брала вже нудьга. Бідкання Галецької вже надокучило молодому хлопцеві. Він окинув очима світличку, просту мебіль, прості завіси на вікнах, небагаті образи в кутку, вазони герані на вікнах. Усе це дуже нагадувало йому кімнати його батька в Каневі, небагату батьківську обставу. Не того він ждав, не того сподівався!

«Схоплюсь з місця та за шапку, та й дремену з хати. Прощайте, мовляв, зоставайтеся собі здорові, і більше вже мене сюди й калачем не заманите! Це я потрапив просто-таки на Лису гору до київських відьом, ще й з цапом в додачу. Побіжу просто звідсіля в Царський сад та хоч нагуляюсь, наслухаюсь музики, надивлюсь на гарненьких панночок».

Він вже надумавсь підвестись і втікати. Але з другої кімнати одчинились двері, і в світлицю неначе впурхнула Уляся з смугнастою скатеркою в руках.

— А оце моя дочка, Уляна Денисівна. Вона вже скінчила гімназію та оце стала за господиню в моїй господі, — порекомендував Кміта свою дочку гостеві.

Літостанський встав і подав Улясі руку. Він пильно придививсь до неї й неначе впізнавав її.

«Здається, це одна з тих двох гвоздичків, що ми чи торік, чи либонь позаторік вдвох з Червінським сливе щодня ходили назирці, як вони йшли між парами гімназисток... Такі ж пишні подовжасті очі, такі ж звивчасті повненькі уста... Здається, вона, тільки неначе вилюднила й трохи підбільшала».

І Літостанський задумавсь, дивлячись допитливими очима на Улясю. Вона була убрана в легеньку дешевеньку яснозелену сукню, котра незвичайно гарно приставала до її чорних кіс та чорних брів. На повних щоках грав маленький, ледве примітний рум'янець. Повні уста червоніли, як калина. На повненькій, неначе виточеній, шії червонів разок доброго намиста. За косою збоку червоніли три повні червоні гвоздики. Літостанському уявилося, що в світличку хтось вніс пучок калини в свіжому зеленому листі.

«Гарна, як калина в лузі над водою! Це або та сама гімназистка, що колись впала мені в очі, або вона дуже схожа на ту панночку, тільки багато краща од неї: рівна, як тополя, і свіжа, як калина!»

Уляся застелила стіл скатеркою й вешталась по кімнаті та поралась, ставлячи на стіл посуд до чаю. Літостанський сидів на стільці й неначе прикипів до стільця: в його вже зникла думка тікати

мерщій з хати. Він забувсь і за Царський сад, і за веселий натовп паннів в садку, і за музики. Перед ним неначе одразу десь зникла Лиса гора з відьмами й цапом, і натомість одразу ніби стеля повищала, вікна побільшали; і неначе залисніли здорові дзеркала та паркети, заманячили килими з букетами троянд. До його вуха неначе долітали мелодії музик з Царського садка. Звідкільсь полились пахощі гвоздички та запашної резеди; засяв одразу світлий рай, за який торочив йому жартовливий товариш... І Мокрієвська чогось неначе одразу покращала, і сам цап став не такий поганий та навратливий.

«Ні, не втечу! не піду в Царський садок на гулянку. Треба зостатись та хоч надивиться на цю червону калину», — подумав Літостанський, слідкуючи гострими очима за кожним рухом молоденької красуні чарівниці.

Молоденька наймичка, сільська дівчина, босоніж і в одній вишиваній сорочці, внесла самовар і поставила на столі. Уляся заходилась засипать чай та гарячить стакани, зиркаючи ніби ненароком на гарного білявого панича.

— От моя дочка вже скінчила гімназію! вже й перейшла нас, старих, в усяких науках! — хвалив батько Улясю.

— От і перейшла! Може, й не дійшла, а вам тільки так здається, — обізвалась Уляся й засміялась.

— Ой, перейшла! Про це нема що й казати. Вона так падкувала коло книжок, що дістала аж дві книжки в подарунок в двох класах, — сказав Кміта, обертаючись до гостя.

— Це знак, що ви й справді-таки добре прилягали до наук, — сказав Літостанський.

— Ще й як добре! Було її од книжки не одірвеш. Там такі книжки достала, що просто цяця, а не книжки: обидві золотообрізні ще й з золотим написом. Ось я вам зараз покажу! — сказав Кміта і покатав в другу кімнату та й виніс дві книжки в червоних палятурках.

— Оце одна: «Маша й пропавший цуцик», чи так, Улясю? А друга «Верховець без ноги, чи... здається... без хвоста».

— «Всадник без голови!» — поправила батька Уляся.

— Чи то пак — без голови. Мені, бач, все здається, що «всадник» — то кінь, — сказав батько.

— Та «всадник» це верховець на коні, а не кінь! — сказала Уляся й зареготалась так голосно, неначе задзвонила в дзвоник, скося поглядаючи на Мокрієвську.

— А я все переплутую коня і «всадника», бо чую, як в церкві співають: «Коня и всадника в море Чермное...» Та дивіться! Ще й переклад з французького, чи що! От так книжка! Ще й загранична, не тутешня! Багато краща й цікавіша навіть, ніж «Бова королевич» або «Сруслан Лазаревич». От як наші пішли вгору! — хвалився батько.

— Та годі вже вам, тату, хвалитись мною! Аж мені сором перед людьми. В батьків та матерів є звичай чванитись своїми дочками та синами. А дітям це не дуже приємно. Адже ж кажуть, що й сова хвалила своїх дітей, що, мов, кращих і на світі нема, — одбивалась Уляся.

— Ну, то тільки так кажуть: а що люде блемсають язиками, тому не завжди йми віри. Я вже в цьому пересвідчився, — огризавсь і собі батько.

— Ну! вас до совиних дітей ніяк не можна тулить, — обізвалась Мокрієвська, — це вже ви надто себе принижуете.

— Отже наша сусіда Сухоребра недавнечко хвалилась перед нами, що її дочка Настуся — окраса Галицького базару, бо, каже, як вийде з кошиком бубликів на базар, то й увесь базар од неї покращає. Так, каже, й закрасить собою весь точок! А насправжки сказати, то, певно, базар її красить, а не вона базар. В батьків та матерів все так: «мої сини, як соколи! мої дочки, як голубочки!» Еге, так, тату? — одмовлялась Уляся.

— Ну, не всі дочки та сини однаковісінькі. Бувають усякові, не до тебе рівняючи, — сказав батько.

— Таки не втерпіли, винесли оці книжки! Тато всім покажує їх, аж мені ніяково — сказала Уляся. — Лихо мені з вами!

— Чого ж лихо? От і ми подивимось, які книжки роздавали вам в гімназії: чи такі, як і в нас в гімназії, чи трохи кращі? Ті ж самісінькі, що і в нас, — сказав Літостанський.

— От і добре зробили, що показали й нам ці Улясині трофеї, бо я, признатись по щирій правді, їх ніколи не діставала, — сказала Мокрієвська.

— Та які гарненькі, неначе цяцьки, — сказала Галецька, перегортаючи листки цупкого паперу.

— Ще й малюнки непогані й цікаві, — обізвався Літостанський.

— Де там непогані! Зовсім гарні, хоч вправляй в рямця та в скло та й чіпляй на стіни, — чванивсь батько.

— Ви, Уляно Денисівно, таки держіть їх в спряту. Сховайте десь добре, на самісіньке дно в скрині, щоб не позамазували їх руками усякі нечепурні читальники та читальниці. От я, то й не дістав таких у гімназії, хоч і вчивсь непогано, — говорив Літостанський.

Книжки пішли по руках, їх перегортували, роздивлялись гарненькі малюнки. Уляся поналивала стакани й подала гостям. Двері одчинились, і молоденька наймичка принесла й поклала на стіл паляниці та бублики.

— Чом ти пак оце не взулась в чоботи? Ходиш боса, неначе в себе вдома на селі, — сказала Уляся до наймички.

— Еге! Добре, що ви спішні! Ви спішніші за мене, то зараз і взулись в черевики, а я, то й не похопилась взутись через той самовар. Ніколи було! — огризалась смілива дівчина й вийшла з світлиці.

Уляся почервоніла; дівчина виказала, що Уляся ходє вдома боса. Літостанському вона здалась ще краща.

І молодому паничеві стала ще приємніша й світліша чистенька світличка з лампадкою в кутку перед образами; ще приємніші стали пахощі гвоздички та резеди в розкішній косі в молодій проворної панни, котра і була міська, була гімназистка, і скидалась вродою на сільських жвавих дівчат. Це йому припало до вподоби, бо він зріс сливе на селі, в гаях та в долинах на передмісті невеликого міста.

І він вже зовсім забув за гулянку в Царському садку, за музики, за натовп гуляючих паннів. Інші мелодії залунали в його серці й заступили поезію приємної гулянки в Царському садку. Він неначе прикипів до місця й був ладен сидіти та дивитись на Улясю хоч би й цілу ніченьку до білого дня.

Молода Уляся неначе ожжавила пристаркуватих людей. Усі якось повеселішали й розбалакались за чаєм. Повеселішала навіть смутна Галецька, неначе на той час забулась за свою лиху долю та за свої злидні.

— Чи ви, Денисе Полікарповичу, давно служили в нашій канцелярії? — поцікавивсь Літостанський, питаючись в господаря.

— О, вже таки давненько. Не пам'ятаю гаразд, скільки буде тому років. Але в нас був начальник така неприємна вередлива людина, і він так мені надокучив своїми прізвищами, так остогид своєю лайкою, що мені довелось хоч торби чіпляти та... Єт! Бодай не казать!

Кміта схаменувся і прикусив язика. Уляся почувтила, що на неї неначе одразу хтось сипнув жаром: в неї спинилось серце і перестало кидатись. Вона потім одразу зблідла.

«Ой, лишечко! Ще батько візьме та бовкне язиком, що ходє під монастирі з торбами. Я згорю отутечки на місці од сорому», — майнула думка в Улясі.

Уляся замовкла й неначе замерла, ждучи, що батько далі говоритиме. Вона добре знала, що близькі сусіди знають, чим живе її батько, знають за жебрацтво, але про це їй було байдуже. Вона

з цим давно оговталась і не соромилась за свого тата перед міщанами та убогими простими крамарчуками. Але Літостанський був з іншого товариства, багато кращого й просвіченішого од простих крамарів та салганів, і вже їй сподобавсь. Бідна дівчина аж злякалась і з ляку ніби заніміла.

Батько замовк, а далі почав на всі боки гудить та ганити свого давнього лихого сторосвітського начальника. Уляся якось потроху одійшла і заспокоїлась.

«Ой, коли б часом не дійшла чутка до цього пишного блондина, яке в мого тата промислівство. Але ж він не піде-таки на вивідки та розпитки до сусіди Марти Сухореброї та до усяких салганів і крамарів. Може, панич мене вподобав. І він мені до вподоби. Може, він і свататиме мене.» А з татом треба буде побалакати за ті торби... — думала Уляся, мовчки наливаючи чай гостям.

— То ви, як бачу, вже давно покинули службу в канцелярії. Чи, може, ви вийшли на пенсію? — спитав згодом Літостанський.

— Де там! Я таки простісінько не видержав вередів свого начальника та й покинув службу. Тепер я заробляю дещо дрібною адвокатурою тощо, а більш того просто-таки доую без роботи, — сказав Кміта. — А моя покійна жінка, доки була жива, заробляла ським-таким крамарством. Та так ми собі якось і перебивались, маючи свій домок та трохи грошей на схованці в банку...

Улясі стало легше на серці. Вона знов повеселішала. Батько хитро викручувавсь з неприємної задля неї розмови.

«Але як воно буде далі потім? А що, як він мене покохає? Може, й свататиме... Що він скаже, як часом дізнається про батьківські торби?» — думала Уляся.

І бідна дівчина знов похилила голову й задумалась. Перший раз на віку їй спали на думку батькові жebraцькі заробітки. Передніше вона про це ніколи й не думала й гадки не мала за це.

— Часом, як остогидне домовати та дома байдики бить без роботи, то я йду на пошту з папером та перами і там пишу усякі листи та прошення неписьменним людям та й тим трохи заробляю.

Кміта казав правду. Часом в негоду та сльоту він і справді ходив на пошту на заробітки з папером та перами в руках. Улясі знов стало якось легше на душі.

— Будьте ласкаві, замовте за мене словечко в канцелярії, коли там треба буде переписчика. В мене рука в письмі чудова, як ви самі бачили в моєму листі до вас, — сказав Кміта. — Часом, як скупиться в канцелярії багато бомаг та треба буде закликати когось на вечірні роботи в канцелярію, то я був би дуже придатний до цієї роботи. Все-таки перепала б сяка-така копійка; і я не сидітиму без роботи та не марнуватиму надаремно часу. Будьте ласкаві, натякніть там при нагоді своїм столоначальникам за мене, що колись, мовляв, був писарем таки ж в тій канцелярії.

— Добре, добре! — сказав Літостанський і подумав, що, певно, старий Кміта запросив його до себе листом дійсно з цієї причини.

Увійшла наймичка, вже взувши чоботи, і прийняла самовар. Уляся незабаром поставила на столі посуд і подала сухі закуски. Кміта виніс пляшку горілки, випив сам і почастивав Літостанського, а потім Галецьку та Мокрієвську. Галецька тільки пригубила чарку й одмагалась, а Мокрієвська закинула голову назад і бахнула чарку одразу, ще й другої попросила. Другу чарку вона вже ніби цідила через губи, наче солодкий лікер, вицідила ще й смажні губи облизала чорнуватим язиком. Літостанський вирячив очі з дива, що дама так хилить горілку, неначе мужик в шинку.

«Що воно за проява оця Мокрієвська? П'є горілку, неначе сільська молодиця» — подумав Літостанський, дивлячись виряченими очима на Мокрієвську.

Після закуски наймичка прибрала посуд, а Уляся поставила на стіл тарілки, повні аж зверхом

суниць та полуниць, та малини з свого садка. Виливши по чарці, Кміта й Мокрієвська ожвавились, повеселішали. Мокрієвська так і сипала жартами та реготалась безперестану, аж одляски йшли по кімнатах, оповідаючи про веселі пригоди свого життя. Вона вже навіть заводила пісні й підбивала співать й Улясю та Літостанського. В неї неначе сиділа й щебетала безжурна пташка, що вже зроду була призначена співать та щебетать, та звеселять і себе, і людей своїм щебетанням, не гадаючи й не дбаючи ні про яке кубельце. Галецька позирала на неї смутними очима, і їй стало шкода цієї безжурної та веселої пташки.

— Одже ж вам, Уляно Денисівно, як я бачу, багато веселіше тут з такими веселими сусідами, ніж мені в канцелярії з нашими столоначальниками та стійчиками! — сказав Літостанський до Улясі. — З Лукії Наркисівни і справді вийшов би прецікавий та превеселий столоначальник. Я був би радніший служити в її столі, ніж в нашого нудного та вередливого начальника.

— Ет! бодай не казати! Нехай потім колись розкажу вам, — обізвалась пошептом Уляся гімназичним школярським тоном, неначе до своєї приятельки в класі в гімназії.

— То ви так собі й пробуваєте вдома з старим татом і не маєте на думці напитувати собі служби? — спитав хлопець.

— Маю на думці, бо в тата засоби невеликі: ледве вистачає на прожиток. Але тепер, як померла моя мама, я мушу сидіти вдома, щоб усього доглядать; мушу пиклюватись хатнім господарством. Треба самій й на базар ходити, треба наглядать за куховаркою, а часом доводиться самій й обід та вечерю готувать. Як, борони боже, помре тато, тоді вже я мушу сама собі дати ради; певно, стану за вчительку в будлі-якій міській школі. Інколи часом мені спадає це на думку. Але доки тато живий, мушу сидіти вдома. Доля мені до якогось часу сприяє. Не знаю, як буде далі, — сказала Уляся й задумалась.

Улясі вперше на віку це спало на думку од несподіваного питання молодого панича. Про своє наступаюче життя вона й досі ще й думки й гадки не мала, і навіть не розкидала думками так далеко, в невідому і потаємну далечінь. Русяві кучері та тихий погляд молодого гарного хлопця вперше направив її думки в сіру далеч, закутану в імлу та туман.

І їй несподівано стала приємна та мрійна і невідома далечінь, повита поетичними мріями та коханням.

Старий Кміта балакав та жартував з Мокрієвською, але все скося та скося позирав на Улясю та Літостанського. Од його кмітливого ока не потаїлось, як заблищали в Улясі карі оченята, як зайнялись рум'янци на її щоках. Не потаїлось од батьківських очей кохання, що виникло й огнем займалось в двох молодих душах в сутінках рожевого душевного літнього вечора.

«Напишу знов до Літостанського листа: нехай сватає мою Улясю, бо не шкода буде оддати йому й Улясю, й дім, і зо дві тисячі карбованців грошей, запрацьованих торбами», — подумав старий Кміта.

Надворі вже поночіло. Галецька встала, подякувала, попрощалась і подибала на Поділ. Літостанський підвівся й почав і собі збиратись додому.

— Не забувайте ж нас! Одвідуйте нас, мій коханий, мій любий! — говорив на прощанні Кміта і, обнявши гостя, тричі цмокнув його в губи ще й в обидві щоки.

«Ще й горілкою од його тхне!» — подумав Літостанський, але почував, що його поцілунки чомусь вже не такі гидкі, як були передніше.

Уляся якось ніби закрасила своїми очками ту гидоту.

— Не забувайте ж нас! Одвідуйте нас в цих мочарах! — просила й разом сміялась Уляся.

— Спасибі вам! — говорив Літостанський з порога.

— Прибувайте ж до нас, як матимете час! Не погордуйте нами та не забувайте за моє ласкаве прохання! — гукав Кміта з порога на вулицю, де стояла насупроти й манячила на ганку, ніби москаль в кивері, стара Марта Сухоребра і кмітила за всіма, хто виходив з покоїв старого сусіда, і

навіть лічила всіх гостей, неначе господиня лічить свою худобу або курчата та гусенята.

Літостанському не хотілось іти додому. Він пішов на Владимирську гору до пам'ятника, де ще не скінчилась гулянка. Небо ще жевріло над борами. В Дніпрі, в течіях та плесах на плісковатому Трухановому острові, і далеко на Оболоні в Почайні ще лиснів рожевий вечірний одлиск. Небо й земля неначе умлівали в теплі пишного вечора й розбуджували поетичну та мрійну направу в душі молодого хлопця. Пахощі резеди та левкоїв лились з клумбів. Усе небо, і повітря, й усі алеї наче напахались і пропахались наскрізь тим солодким духом і нагадували йому пахощі резеди та гвоздики в чорній косі милої Улясі. Він неначе уявки бачив гарне та свіже Улясине личко.